

LA BATALLA DE L'EBRE

Josep Sànchez Cervelló

La batalla de l'Ebre és una batalla fonamental. És la batalla decisiva de la Guerra Civil, és la batalla més important, és la batalla més cruenta, és la batalla que significa el final de la República, és la batalla que convertix l'Ebre en centre de l'atenció mundial i en portada de tots els diaris del món. Segurament tardarem molts anys a tornar a ser portada a tot arreu, i, evidentment, no ens hagués calgut ser-ho pels motius que ho vam ser.

Parlar sobre per què es va produir la Guerra Civil ens portaria molt lluny, i no pretenc parlar-ne per a no estendre'm. Però sí que vull dir una cosa que s'oblida sempre que es parla de la Guerra Civil: les eleccions del febrer del 36 són l'únic referent clar que tenim per a veure la divisió del país, la divisió de l'Estat, com estaven els ànims... I a les eleccions del febrer de 1936 el 33% dels electors va votar les dretes i el 33% dels electors va votar les esquerres; el 4% de la població va votar els partits de centre, i el 30% es va abstenir, perquè no li interessava la política, perquè no volia votar o pel que siga. És a dir, que hi havia mitat i mitat que pensaven que allò que havien votat era la solució, i quan hi ha mitats irreconciliables, i al mig no hi ha ningú que pugui fer de matalàs, la guerra es convertix en inevitable.

No us vull avorrir explicant-vos el dia a dia de la batalla, com són els atacs, com són els contraatacs, quina cota agafen, si arriben aquí o arriben allà, perquè això està superestudiat. Hi ha historiadors militars de dretes, com per exemple Salas Larrazábal -que ha escrit un grapat de llibres sobre la visió franquista de la guerra-, o els generals Aranda i Valiño, que han explicat l'evolució del conflicte. Els militars d'esquerres també han escrit sobre la Guerra Civil: Líster, Tagüeña, Modesto, Rojo, etc. També hi ha hagut historiadors no militars de dretes, com per exemple Ricardo de la Cierva, i historiadors no militars d'esquerres, com per exemple Pierre Vilar. Per tant, les operacions militars que es produïxen durant els 116 dies que dura la batalla són molt conegudes.

A mi m'agradaria parlar-vos d'algunes coses que són menys conegudes: Per què es produïx la batalla de l'Ebre? Per què, quan arriba juliol de 1938, els republicans tenen necessitat de passar -de repassar- el riu, i fer d'est territori el centre d'operacions més important de la guerra? Hi ha dos tipus de motius: els motius militars, de política interna, i els motius de política externa.

Entre els motius de política interna n'hi ha un de molt clar: la necessitat de prestigi que té el govern de Juan Negrín. El doctor Negrín encapçala el maig de 1937 un govern que substituïx el de Largo Caballero, un govern que és anomenat "el govern de la victòria". I Negrín té necessitat de mostrar la capacitat ofensiva de l'Exèrcit Popular de la República. Però l'octubre de 1937 la República perd el nord peninsular: perd Astúries, perd el País Basc, perd Santander... A més, la República és atacada al mateix temps pel front galleg i pel front de Navarra. I encara s'ha d'afegir que, després, el desembre del 37, la República inicia l'ofensiva de Terol, una ofensiva duríssima, molt llarga i en ple hivern (les temperatures del dia en què s'inicia la batalla són de -15° i en alguns llocs es combat amb més de 3 i 4 m de neu); i, al cap i a la fi, la reconquesta per part de la República de l'única capital de província que arriben a recuperar durant tota la Guerra Civil dura molt poc temps: el mes de febrer les tropes de Franco ja han tornat a recuperar Terol i comencen a organitzar l'ofensiva d'Aragó, una ofensiva que s'iniciarà el mes de març i que a l'abril arribarà a Santa Bàrbara, arribarà a Flix, arribarà a Lleida... i acabarà trencant la zona republicana per Vinaròs i aïllant Catalunya de la resta del territori republicà. Negrín volia, des del principi, desfer el mite creat pels generals franquistes segons el qual la República tenia un exèrcit que només era bo en retirades i, en conseqüència, ara té necessitat de muntar una contraofensiva.

En definitiva, el primer motiu no és altre que el d'eleva la moral de la rereguarda republicana, que està desmoralitzada, que pensa que la guerra està perduda. Negrín necessita buscar una acció militar que siga avantatjosa per a la República i que faça renàixer l'esperança entre la població civil.

En segon lloc, la causa fonamental d'ordre intern és la d'alleujar l'atac sobre València. Després d'arribar a Vinaròs, les tropes de Franco comencen a baixar per Castelló i són parades *in extremis* a les fortificacions de Viver. Els republicans s'ho arriben a veure tan malament que el Govern central, que estava a València, se'n va cap a Barcelona, perquè pensen -això ho diu Negrín en la seua correspondència i ho diu Azaña en les seues memòries- que València

caurà, i que si cau València, que és on està el Govern, la guerra s'acabarà immediatament. En conseqüència, en est moment el general Rojo, cap de l'estat major central, planeja l'operació sobre l'Ebre perquè els franquistes traguen les reserves de material i d'homes que tenen atacant València i es puguen distraure en un altre front. A més, la República té a Catalunya una indústria de guerra potent, té una sèrie de batallons, de brigades i de divisions que no han entrat en combat i que s'han estat preparant des de la desfeta del front d'Aragó. Si parlem amb els republicans que van estar a la batalla de l'Ebre, tant els de la Lleua del Biberó com els que van ser derrotats al front d'Aragó, expliquen que des que van ser mobilitzats (els primers) o des del dia següent que van arribar més enllà de Lleida (els segons) van començar a fer entrenament militar; encara no tenien ni municions, però els omplien la motxilla de pedres i els feien caminar marxes interminables, perquè esperaven passar l'Ebre pràcticament des que van perdre Aragó.

Estes serien les dos causes internes que justifiquen la batalla de l'Ebre, però hi ha -evidentment- causes externes, causes internacionals, que pesen en tota la guerra. Si ara miréssim les causes de la guerra de Iugoslàvia, hi ha una conjuntura internacional claríssima que la justifica, o no la justifica; jo penso que tal com s'ha plantejat la guerra és una bestiesa, perquè uns són convertits en dolents i els altres en bons. Mentre, els turcs fan el mateix amb els kurds i no passa res, i hi ha guerra en quaranta llocs diferents; però les altres nacions intervenen o no intervenen, això depèn de qui controla el món en aquell moment. La situació internacional en els anys de la guerra civil és la d'un món en el qual les democràcies -França i Anglaterra- estan completament aterrides de Hitler i de Mussolini, i pensen que fent-los concessions evitaran entrar en la Segona Guerra Mundial. I, evidentment, en política, en relacions internacionals, la covardia sempre es paga.

Així, l'Espanya republicana, iniciant la batalla de l'Ebre, espera aconseguir suport de la Societat de Nacions, dels britànics i dels francesos, per a demostrar que la República no està completament derrotada. I el que vol la República en est moment, el que vol la diplomàcia de Negrín, és acabar amb la comèdia de la no-intervenció. La no-intervenció era la política que van establir els francesos per a no comprometre's en la Guerra Civil. A França hi havia un govern del Front Popular, igual que a l'estat espanyol; era un govern que en teoria era de centreesquerra, però, vist que aquí es van començar a nacionalitzar i col·lectivitzar les propietats, molts francesos de centreesquerra van pensar que a la zona republicana s'implantava el comunisme, i s'hi van mostrar en contra. I la dreta francesa, quan aquí es va començar a matar capellans i a cremar esglésies, també es va posar en contra. Per tant, el Govern del Front Popular de França vol ajudar de cor la República, però a l'hora de la veritat no ho fa. Així, decreten un sistema de neutralitat asimètrica, és a dir, convertixen els parlaments internacionals en iguals, tant els que s'han aixecat contra un govern legalment constituït com el govern legalment constituït, i s'establix per a tots la prohibició d'intervindre en la guerra civil espanyola.

Però això no va ser així, perquè, com vosaltres sabeu, a la Sénia estaven els alemanys, en altres llocs hi havia assessors russos... En qualsevol cas, si miréssim la quantitat de militars no espanyols dins la guerra, arribaríem

▲ Companyia de carros de combat de la Legió, que lluitava amb la 4a Divisió de Navarra de l'exèrcit de Franco, prop de la carretera de Vinaròs.

a la conclusió que els qui més es van saltar la no-intervenció van ser els alemanys i els italians: la Legió Còndor va arribar a tindre 4.000 homes i 150 avions operatius, i el Corpo de Tropi de voluntaris italians va tindre 70.000 soldats en divisions d'infanteria i de carros blindats. Els russos mai van tindre soldats aquí; el que van tindre van ser assessors militars, i alguns d'ells, dolentíssims. Stalin, en el moment en què es produïx la guerra espanyola, està enmig dels processos de Moscú, perseguint dissidents, matant generals, purgant l'exèrcit, perquè té por que l'expulsen del poder, i, en aquella situació, alguns dels militars que envia a la República són molt talossos, molt dolents, encara que també n'hi ha de

▲ Comandaments de la Legió Còndor, a la carretera de Morella a Vinaròs el 1938.

molt competents. En qualsevol cas, hi ha 2.500 assessors militars. El que va fer Rússia amb la República va ser vendre-li armes, i a més no les va vendre barates, sinó molt cares. I la intervenció més important va ser la de les Brigades Internacionals, formades per internacionalistes, per gent que va pensar que aquí s'estava lliurant la primera batalla contra el feixisme, la primera batalla contra els nazis, la primera batalla contra Mussolini: al voltant d'uns 25.000 voluntaris de setanta nacionalitats diferents van vindre a combatre a les trinxeres de l'estat. D'estos 25.000 combatents, 10.000 van morir a la guerra, perquè la República, sobretot al començament, no tenia soldats. L'exèrcit, com sabeu, era l'exèrcit de Franco; els republicans van haver d'improvisar un exèrcit, i les tropes de xoc que va trobar la República, sobretot contra l'exèrcit d'Àfrica durant la batalla de Madrid els mesos inicials de la guerra, van ser estes Brigades Internacionals, que van pagar un preu terrible en estos combats. L'any 1938, en plena batalla de l'Ebre, Negrín va decretar la suspensió de les activitats de les Brigades Internacionals per a demanar en els fòrums internacionals que marxessen també les tropes alemanyes i italianes, a veure si es feia pressió sobre Franco perquè fes marxar els italians i els alemanys. No ho va aconseguir, i l'any 1938 van desfilar per Barcelona 13.000 homes de les Brigades Internacionals, que eren els que quedaven dels 25.000 que van arribar.

L'ambaixador republicà Araquistain va definir molt bé la situació diplomàtica de la República: "La República només ha tingut un amic segur, que ha sigut la Unió Soviètica. Però Stalin no tenia cap interès en el fet que nosaltres guanyéssim la guerra ràpidament, perquè si la guanyàvem ràpidament Hitler es podia interessar per la Unió Soviètica; però tampoc volia que Franco guanyés immediatament perquè si no els alemanys també haguessen atacat la Unió Soviètica."

Per tant, la qüestió és que aquí ningú va donar suport real a la República, i els russos es van cobrar l'ajuda sobradament: es van quedar l'or del Banc d'Espanya, com s'ha demostrat fa molt poc temps, ara que, una cop ha caigut el règim soviètic, s'han desclassificat els papers del Partit Comunista. S'ha demostrat que Stalin estava al corrent de la cotització artificial del ruble en el canvi amb la pesseta, és a dir, que convertien l'or en pessetes, convertien les pessetes en rubles, i, a sobre, en la conversió feien trampes. L'armament més important que la Unió Soviètica va vendre a la República el va vendre en el transcurs de la batalla de l'Ebre, però els francesos no van deixar passar est material, i mai va arribar al front, perquè mentrestant la guerra s'havia acabat.

Durant la batalla de l'Ebre, segons se sap ara, Negrín intenta negociacions secretes amb els francesos, amb els alemanys, i fins i tot a través del Vaticà, per intentar trobar una solució. Esta solució era improbable -ara ho sabem- perquè qui podia recolzar una acció pacificadora a Espanya era Gran Bretanya, que en aquell moment era la potència hegemònica d'Europa, i els britànics van preferir sempre Franco. Anglaterra tenia -i té- molts interessos econòmics a Espanya, sobretot dins del sector miner, i sempre va pensar que era més fàcil entendre's amb Franco que amb la República, perquè la República amenaçava de nacionalitzar les mines, i que el perill d'una dictadura a Espanya no era problema, perquè més prompte o més tard s'entendrien amb el dictador. Per tant, els intents diplomàtics de Negrín no van acabar de funcionar.

De tota manera, una altra cosa que intenta el Govern de la República durant el transcurs de la batalla de l'Ebre és provocar divisions entre les democràcies i els governs feixistes europeus. Intenta provocar tensió perquè en aquell moment -estem parlant de l'estiu de 1938- la guerra va estar a punt d'esclatar a Europa com a conseqüència de la qüestió dels Sudets. Els Sudets són una regió de l'antiga Txecoslovàquia en la qual vivien tres milions d'alemanys i cinc milions de txecs, però els alemanys reclamaven d'annexionar-se una part de l'actual República Txeca i van arribar a amenaçar amb la invasió. França i Anglaterra van dir que si els alemanys envaïen els Sudets, ells entrarien en guerra, amb la qual cosa es va produir un *impasse* que la República va intentar utilitzar, perquè sabia que la guerra a Espanya era l'antesala de la guerra mundial. (Com vosaltres sabeu, la guerra s'acaba aquí l'abril del 1939 i la guerra mundial comença el setembre del mateix any; per tant, és una cosa empalmada a l'altra.) El 1938, però, no va esclatar encara la guerra, tot i que Alemanya no parava de prendre el pèl a les democràcies europees, primer rearmant-se malgrat la prohibició del Congrés de Versalles, després ocupant el Sarre, declarant el servei militar obligatori (va organitzar un estat major i la mobilització), annexionant-se Àustria, etc. I l'últim pas va ser esta negociació sobre els Sudets. Negrín i la diplomàcia republicana estaven convençuts que les democràcies no cedirien al xantatge, però van cedir. I una setmana després d'haver signat amb els britànics i amb Mussolini l'acord de Munic, Hitler va acabar ocupant Txecoslovàquia i quedant-se amb una altra regió txecoslovaca, la Bohèmia, en una mostra clara que se saltava quan volia els acords signats. La previsió que esclataria la guerra a Europa, per tant, no es va complir, i la República va continuar realitzant la batalla de l'Ebre.

▲ Tropes republicanes passant el riu.

Quins aspectes favorables tenia la batalla de l'Ebre per a la República?

En primer lloc, que era un atac sorpresa. En la guerra, tal com s'ensenya en els manuals d'estratègia militar, un factor molt important és la sorpresa; si s'aconsegueix fer un atac per sorpresa, és una victòria. Ara sabem que els franquistes coneixien que a l'altre costat del riu se concentraven tropes i barques i es preparaven per a passar el riu. I també sabem que Rojo, efectivament, coneixia que les tropes franquistes estaven avisades de la mobilització de les tropes republicanes. Per què Franco i els seus van ser tan passius? Entre altres coses, perquè mai van pensar que la República tingués tanta capacitat ni que hi hagués una quantitat tan gran de soldats (van arribar a passar 100.000 homes i tot l'armament). Ells mateixos es van creure la pròpia propaganda que generaven, en el sentit que la República només era bona per a recular, però no per a avançar.

▲ Les serres de Cavalls i Pàndols, escenari de duríssims enfrontaments durant la batalla de l'Ebre.

En segon lloc, l'altre aspecte avantatjós que tenia per a la República plantejar la batalla allí on la van plantejar, era que les serres de Pàndols, de Cavalls i de la Fatarella són un territori aspre, muntanyós, en el qual la infanteria pot parapetar-se, pot atrinxerar-se i pot resistir l'atac de l'adversari; un territori idoni, si no per a avançar, com a mínim per a resistir, per a quedar-s'hi.

I en tercer lloc, Rojo, que coneixia molt bé els africanistes i Franco (eren companys de promoció; Rojo va ser el número u de la seua promoció i Franco va ser pitjor alumne, però després va ascendir més ràpidament perquè va estar a la guerra d'Àfrica), sabia que Franco tenia mentalitat africana i que els africanistes tenien prohibit abandonar qualsevol tros de terreny, i sabia que si la República reconqueria un pam de terra, Franco intentaria recuperar-lo i, en conseqüència, es plantejaria la batalla allí on la República havia escollit.

Què tenia en contra la República a l'hora de plantejar la batalla de l'Ebre?

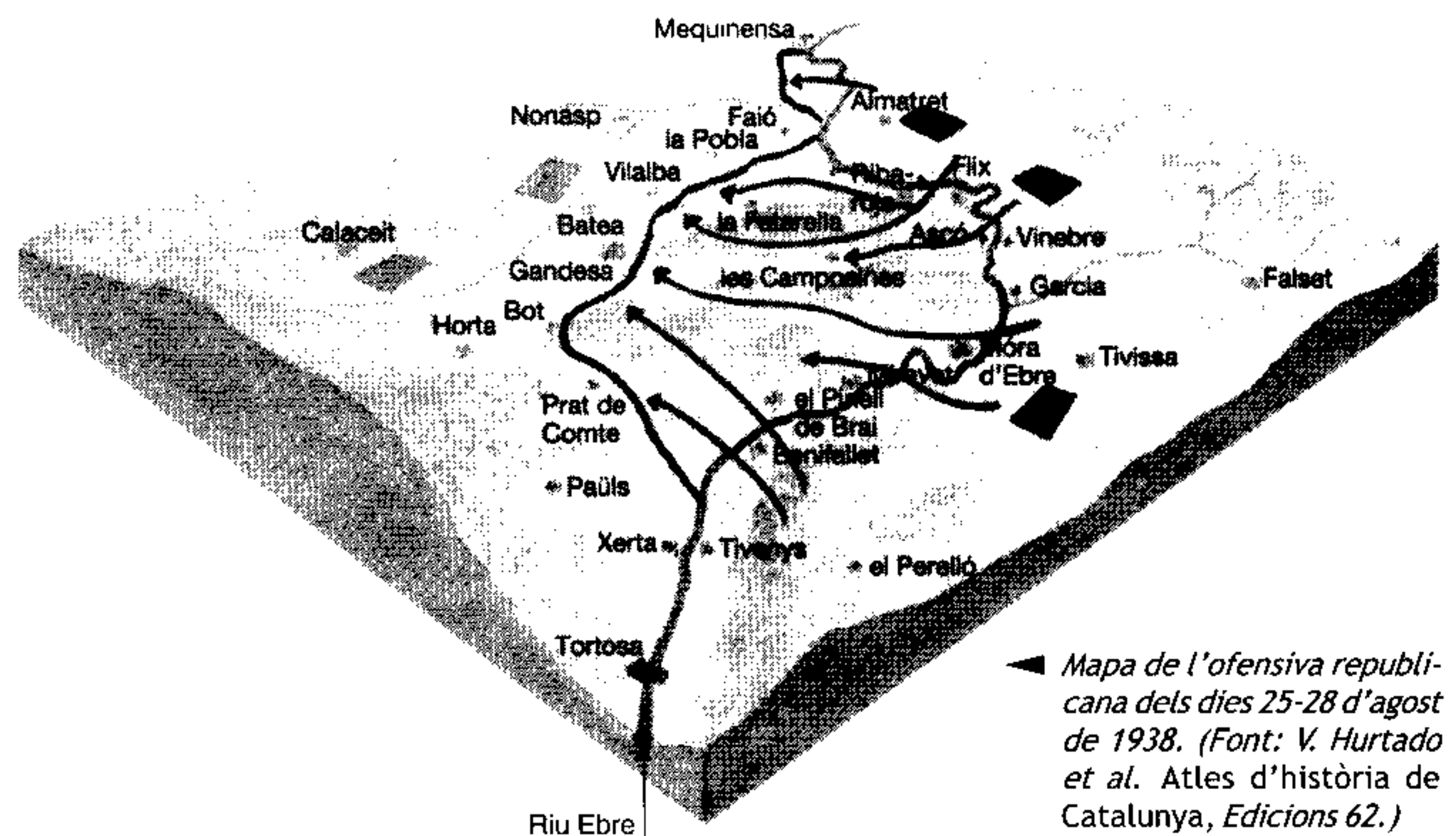
En primer lloc, que no era segura l'obertura de la frontera francesa. La República no tenia capacitat bèl·lica suficient, no tenia producció militar pròpia, no tenia prou armament com per prescindir de les compres internacionals. De fet, dins d'esta comèdia de la no-intervenció -que ara es deixa entrar material, ara no s'en deixa entrar, ara obren, ara tanquen-, la els francesos obren la frontera el març de 1938, però la tanquen el 13 de juny. Entre març i juny, la República aconseguix reequipar-se, sobretot amb metralladores txeques i amb peces d'artilleria i fusells soviètics, aconseguix organitzar una força de 100.000 soldats, aconseguix vestir-los, aconseguix crear un exèrcit modern, però és un exèrcit que està equipat per a una acció puntual i no està preparat per a una guerra de desgast. Després de 116 dies de batalla, la República ni tenia uniformes, ni tenia botes, ni tenia cantimplors, ni tenia fusells... Plantejar la batalla sense tindre la seguretat que la frontera francesa estarà oberta, és, com a mínim, complicat. A les costes hi havia un bloqueig, sobretot per part de la marina italiana, i això feia que els subministraments militars que venien per terra fossen els més segurs, però també els més lents, perquè des de la Unió Soviètica s'havia de creuar quasi tota Europa.

En segon lloc, la República tenia en contra una cosa que Rojo no va preveure. I ara podríem dir que Rojo era un mal general perquè no va preveure que els franquistes tindrien superioritat aèria durant la batalla de l'Ebre o, encara més, ens podríem preguntar com va poder iniciar la batalla sense tindre l'aviació a prop, ja que l'aviació republicana estava concentrada a València. Avui l'aviació es considera fonamental en qualsevol guerra, pareix que no calguen ni soldats. Però s'ha de tindre en compte que a la guerra civil espanyola és la primera vegada en la història militar que es planteja una activitat ofensiva de la força aèria. Durant la I Guerra Mundial, quan per primera vegada entra l'aviació en combat, es tiren les bombes amb les mans. No ho heu vist a les pel·lícules? Hi ha un pilot i un copilot que agafa una bomba i la tira per la cabina cap a baix. L'aviació servia sobretot per a fer espionatge aeri, però encara no s'havia utilitzat mai massivament en una guerra. De fet, els alemanys practiquen aquí tot el sistema de destrucció de ciutats: el cas de Guernica és una prova de l'eficàcia alemanya. I també fan l'aprenentatge en atacs sobre combois de refugiats civils (el primer que es produïx en la història de la humanitat és un bombardeig que fan les forces italianes sobre els que evacuen Màlaga). Esta superioritat militar a l'aire es revelarà contrària a la República.

Però els franquistes tenen una altra superioritat sobre els republicans: controlen els pantans dels Pirineus. Quan els republicans posaran ponts al riu, ells soltaran l'aigua dels pantans, el riu creixerà de 3 a 5 m, i arrossegirà els ponts i els que van pels ponts.

I encara hi ha una altra cosa. Rojo havia ordenat al general Miaja, subordinat seu, que simultàniament a les operacions de l'Ebre iniciés una ofensiva a la zona centre-sud, una ofensiva que s'havia de fer en forma de dos banyes, una sobre Extremadura i l'altra sobre Màlaga. Estes accions complementàries, Miaja no les va fer mai. Va al·legar que les seues forces no estaven preparades, però mentrestant a l'Ebre se'ls anava dessagnant l'exèrcit.

Parlem molt ràpidament del desenvolupament de la batalla. L'objectiu de la maniobra republicana sobre l'Ebre és ocupar Gandesa, nus de comunicacions important, que permetrà, després, diversificar les forces i, hipotèticament, arribar a Saragossa. Per a controlar Gandesa utilitzen, per una banda, el 15è cos de l'exèrcit, comandat pel tinent coronel Tagüeña, que passa el riu entre Riba-roja i Ascó i agafa la carretera de Camposines per a dirigir-se a Gandesa, i, per altra banda, el 5è cos de l'exèrcit,

comandat pel tinent coronel Líster, que passa el riu des de Benifallet i agafa la carretera de Gandesa. Des de Ginestar havien també de saltar a Miravet, i així mateix des de Tortosa també havien d'anar cap a Gandesa.

En front de les tropes republicanes hi ha el general franquista Yagüe, un gran general i estrateg, el qual se'n dona compte des del començament que la qüestió es decidirà a Gandesa, lloc on concentra tot el pot anar arreplegant pels voltants (soldats que han perdut el contacte amb les seues companyies i batallons, milícies de la Falange, voluntaris, etc.), i aconseguix parar l'ofensiva.

Els republicans tenien un bon servei d'informació. Un home del meu poble, component de la Lleua del Biberó i que encara és viu, m'explicava que estant a Maials, on anaven agrupant batallons perquè no es dispersessen, un noi jove, comissari polític de Madrid, li pregunta: "¿Tú eres de Flix?" Ell li contesta que sí, i l'altre afegix: "¿Y qué hay en la plaza de tu pueblo?" "Un reloj" -contesta-. "¿Y qué más?". Ell respon: "Un bar." El comissari li diu: "Ah que es gordo el señor del bar." I ell: "Sí, sí, Batiste, Batiste, molt gord." I l'altre afegix: "Y tiene un ayudante que tiene el pelo así y así." Diu: "Sí." "Esta noche vengo de tu pueblo" -conclou el comissari-. Esta és l'anècdota, però el cert és que els republicans passaven el riu i que abans de la batalla coneixien perfectament allí on estava l'artilleria, allí on estaven els nius de metralladores, etc. Passaven vestits de negre, camuflats, en botes pneumàtics, fent servir les mans com a rem, sense fer soroll. D'esta manera, quan s'inicia la batalla saben perfectament on poden atacar i on l'enemic és més dèbil. De fet, el que hi ha davant dels republicans és l'exèrcit del Marroc, comandat per Yagüe, desplegat des dels Pirineus fins al mar. Eren unes línies molt dilatades i, per tant, molt fràgils (és com un xiclet, que si l'estirem molt, molt, se'ns trenca).

▲ Exèrcit de la República: el tinent coronel Juan Modesto, cap de l'Exèrcit de l'Ebre, amb el tinent coronel Enrique Líster, cap del V Cos de l'Exèrcit.

▲ El general Yagüe.

El moment de l'inici de la batalla, és casualitat o no és casualitat? Perquè no està clar si la batalla havia de començar abans. En qualsevol cas, fan coincidir el començament amb el dia de sant Jaume, patró dels exèrcits, cosa que explotarà la propaganda republicana: "Aquí només hi ha un exèrcit, que és l'exèrcit popular de la República; l'altre és l'exèrcit dels alemanys, dels moros, dels no sé què."

El primer que es troben les tropes republicanes és que passen el riu, desborden ràpidament les defenses franquistes, i durant els dos primers dies de batalla capturen 4.000 presoners, que són un destorb en un exèrcit que ha d'avançar. No els queda més remei que destinar un batalló de metralladores a vigilar els presoners. Perquè amb un màuser només pots tirar cinc trets i se't poden escapar, però amb una metralladora, si dius "Quietet aquí!", l'altre no es mou del lloc. L'anècdota que normalment no s'explica sobre estos presoners és que la República els fa passar el riu amb barques i els concentra al castell

de Falset, i la primera acció ofensiva que fa l'aviació de Franco és bombardejar el castell de Falset perquè es pensa que allò és una concentració de tropes republicanes. En aquella acció moren una gran part dels presoners.

Els soldats passen el riu caminant. I no poden avançar més perquè el transport i els blindats tarden dos dies a arribar. Si les tropes republicanes haguessen passat l'Ebre amb vehicles blindats -i això ho diuen els historiadors que van fer la guerra amb Franco- haguessen ultrapassat Gandesa sense problemes. Però com que anaven a peu, els altres van tindre temps de tapar el forat com van poder.

De la batalla de l'Ebre s'hauria de destacar la qüestió de la construcció dels ponts. Va ser un esforç que ningú es pensava. Durant molts anys, la historiografia franquista va dir que els republicans havien estat ajudats per batallons d'enginyers francesos, per tal de culpar França de col·laboració en la guerra. Però això no és veritat; els republicans havien tingut temps de fer pràctiques de construcció de ponts.

L'u d'agost els republicans arriben davant de Gandesa i de Vilalba dels Arcs i no poden passar. A partir d'aquell moment (és a dir, una setmana després de passar el riu) la República sap que no aconseguirà els objectius que s'ha proposat. El que ens hem de preguntar és per què continuar cent dies més una batalla de desgast, si saps que no aconseguiràs l'objectiu que t'has proposat. I les raons que hi trobo són, en primer lloc, que la República esperava -com ja he dit abans- que la maniobra diplomàtica de desgast del franquisme donés fruit, que la divergència entre les democràcies i el feixisme a Europa es produís. Per això van mantindre la batalla més temps. En segon lloc, Rojo sempre va pensar que en algun moment Miaja li faria un cop de mà; per això entreté les reserves de Franco a l'espera que Miaja actue, cosa que -i encara no se sap per què- no acabarà fent. I, en tercer, lloc, la República no es retira de l'Ebre a la setmana de passar-lo perquè això hagués desprestigià profundament el govern de Negrín. Si el Govern ja tenia problemes al juliol, a l'agost queda completament destrossat, perquè es produïx la dissidència d'Esquerra Republicana de Catalunya i del Partit Nacionalista Basc, els quals estan en contra de la política cada vegada més centralista del Govern central i, a més, estan en contra del SIM (Servei d'Informació Militar), els membres del qual feien detencions sense processos, acusaven d'espionatge a qui els donava la gana i cometien moltes arbitriarietats. Per distanciar-se d'esta política del Govern, ERC i PNB se'n van, i deixen el Govern de Negrín solament amb el suport dels republicans, dels socialistes i dels comunistes. En esta situació, si Negrín hagués ordenat una retirada, el Govern hagués caigut immediatament.

Si bé la República no es va retirar de l'Ebre quan va veure que no aconseguia els objectius proposats, tampoc pareix que Franco fes el més intel·ligent que podia fer. En un bossa, com era el front de l'Ebre, tenia la crema de l'exèrcit republicà. Garcia Valiño, un dels seus generals més fidels li recrimina que no utilitze un terreny més propici per a la batalla. El que García Valiño li ve a dir és: "Si tens allà el millor exèrcit de la República, el que has de fer és deixar-lo allí i que es podrisca. Estan en un terreny erm, sec, que no té cap valor estratègic; no hi ha població, no hi ha cap centre important; l'única indústria era la de Flix, però està arrasada de fa ja mesos. Per tant, tot això no val res. Deixa el millor exèrcit de la República allà, que es podrisca, aconseguix que no puguen passar el riu pels ponts mijançant el bombardeig de l'aviació, avança per Lleida, ocupa Barcelona i acaba la guerra." Això és el que ve a dir García Valiño, i això és el que Franco no farà. I no ho farà -ja ho he dit abans- perquè no podia perdre terreny, ja que en la tècnica militar dels africanistes això era considerat com un desprestigi per a un general: un es manté al terreny i guanya terreny, no en perd.

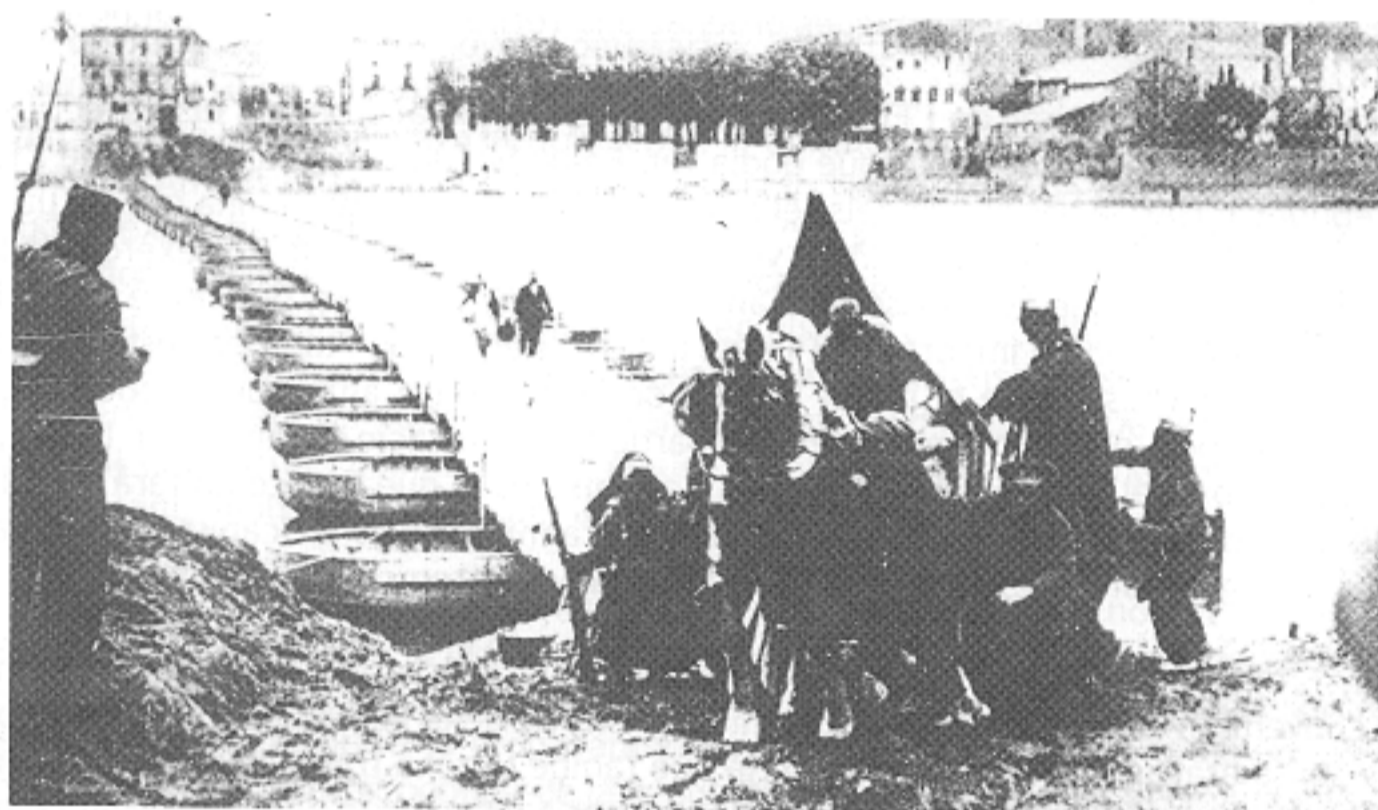
D'altra banda, Franco estava rebent crítiques d'altres generals perquè no estava portant la guerra amb la rapidesa que convenia. Per tant, necessitava humiliar l'exèrcit de la República, no podia deixar l'exèrcit enemic dins de l'Ebre sense atacar-lo, sense aixafar-lo, ja que també la zona franquista necessitava moral, necessitava obtindre victòries, perquè mai ningú no els va preparar per a una guerra llarga. Des del començament, Franco i els generals Mola, Sanjurjo, Goded, Cabanellas, etc. van pensar sempre que la guerra seria curta. (La guerra civil espanyola és en realitat un cop d'estat, i és l'únic cas en la història que un cop d'estat degenera en guerra civil: els militars no triomfen, ells no es retiren, però el poble també aguanta.) L'any 36 diuen que Madrid caurà de seguida, i Madrid no cau; diuen que després de la caiguda del front del Nord la República està derrotada; s'inicia l'avanç cap al Mediterrani i diuen que ara sí que caurà València, i València no cau. Conseqüentment, el bàndol franquista necessita també moral per a continuar, i per això Franco es decidix per un atac frontal a les tropes republicanes, sabent que té superioritat de mitjans i que la batalla de desgast la guanyarà ell, que té reserves de material i reserves d'homes.

Cal dir alguna cosa sobre el cost de la batalla. Els morts republicans se calculen entre 10.000 i 15.000, això mai no ho sabrem amb exactitud, perquè, per exemple, si algú de vosaltres va per la Venta de Camposines, encara hi ha ossos per tot arreu. És a dir, que els morts van ser a mils. Els nacionals, segons les dades oficials, van perdre 6.500 homes. Estos són els morts, però després hi ha els ferits, els incapacitats, etc. Només dir que al final de la batalla de l'Ebre l'exèrcit republicà va fer una maniobra molt espectacular que, a més, es continua estudiant a les acadèmies militars del món. Esta maniobra va consistir a tornar a passar l'Ebre amb tot el material, i la va dissenyar Tagüeña, un home que era delineant abans de la guerra i que era brillant. La República va haver d'improvisar oficials, i un dels oficials que va improvisar va ser Tagüeña. En va improvisar d'altres, com un que es deia Mera, que era un paleta anarquista, o com "el Campesino" famós, que era pagès, els quals eren oficials superiors de la República més per propaganda que per capacitat. Tagüeña era un militar brillant, i va aconseguir traspasar el riu amb totes les unitats i amb tot el material.

Manuel Tagüeña. ▲

La batalla de l'Ebre acaba el 16 de novembre, i l'ofensiva sobre Catalunya comença al desembre. Si la República ha aconseguit traure intacta de l'Ebre una gran part del seu exèrcit, per què Franco ocupa Catalunya en dos mesos? Hi ha moltes raons, i tothom ha donat les seues. Us donaré la meua versió, sense pretendre tindre la raó, sobre per què Catalunya cau tan prompte, per què la resistència és tan poc contundent. Franco i les seues tropes, per primera vegada, no es preocupen d'ocupar el terreny pam a pam, ni de les bosses de resistència que deixen darrere seu, sinó que procuren obrir forat a les línies republicanes i avancen impetuosament pel forat tant com poden, independentment del que deixen al darrere. Això provoca que les unitats republicanes es vagen quedant deslligades del comandament a mesura que passen els dies, i les unitats no puguen funcionar autònomament les unes de les altres. Fins i tot acaben pensant-se que el comandament republicà és ineficaç, que està venut a l'enemic... i cada vegada estan més copats. Això provoca que la retirada siga general, amb la població civil barrejada amb els soldats. A més, els atacs aeris fan que la República no puga improvisar una resistència eficaç davant de l'avanç de les tropes franquistes. I amb això arribem a l'11 de febrer, en què Catalunya és completament ocupada i 400.000 persones passen a l'exili. Després caurà Madrid, i l'1 d'abril, formalment, la guerra s'haurà acabat.

*El pont de barques
d'Amposta, 1938.*

*Tortosa front de
guerra, 1938.*

NOTA: Cal recordar que est article és la transcripció de la conferència que el professor Josep Sànchez Cervelló va fer a Santa Bàrbara el 7 de maig de 1999. Tot i que s'hi han realitzat lleus modificacions tendents a evitar repeticions, anacoluts, observacions i comentaris cojuturals i alguns altres elements propis d'una exposició oral que podien dificultar la lectura fluida, el text segueix conservant trets evidents d'oralitat, conseqüència del seu origen.